

Dr hab. Beata Parysiewicz
Katedra Psychopedagogiki Rodziny
Instytut Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej
Wydział Teologii
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Lublin

RECENZJA DYSERTACJI DOKTORSKIEJ

mgra Mirosława Staniszewskiego, pt. *Znaczenie emocjonalno-stresowej psychoterapii grupowej dla wsparcia rodzin współzależnionych na Ukrainie*, napisanej pod kierunkiem ks. dra hab. Pawła Landwójtowicza, prof. UO na seminarium naukowym z poradnictwa i terapii rodzin Wydziału Teologii Uniwersytetu Opolskiego oraz ks. dra Pawła Brudki, promotora pomocniczego (KUL), Opole 2019, ss. 237.

Wstęp

Uzależnienie człowieka jest przedmiotem zainteresowania, analizy i działań naprawczych instytucji, których celem jest dbanie o kondycję zdrowotną i społeczną jednostki w jej środowisku życia. Uzależnienie, które może być związane z określoną substancją lub czynnością, jest źródłem patologii indywidualnej i społecznej, czego przykładem jest rodzina i jej styl życia¹. Określenie patologia używane jest w medycynie, prawie, kryminologii, sądownictwie, pedagogice, psychologii i socjologii na określenie przejawów zaburzeń lub odchyień od normy w zachowaniu². Zachowanie człowieka uznaje się za patologiczne, jeśli: 1) narusza określone normy, wartości i wzory społeczne; 2) zagraża interesom jednostki lub społeczności³. Etiologię uzależnienia wyjaśnia się kategoriach biologicznych, psychologicznych i socjologiczno-kulturowych⁴.

Szczególnym uzależnieniem, ze względu na powszechność występowania w społeczeństwie ukraińskim, jest alkoholizm. Uważa się „za wymierający naród, w którym używa się więcej niż 9 litrów czystego spirytusu na głowę w ciągu roku. Liubow Derdziak w 2014 r. twierdziła, że Ukraińiec średnio wypija 12 litrów”⁵, a w 2016 r. „Puls Biznesu” umieścił Ukrainę na 6 miejscu najbardziej rozpanych narodów świata z 13,9 litrami czystego spirytusu na mieszkańca⁶ co oznacza, że Ukraina jest w dramatycznej sytuacji demograficznej, społecznej i kulturowej. Znaczenie alkoholizmu dla dobrostanu Ukraińców można stwierdzić także w kon-

¹ Zob. Z. B. Gaś. *Rodzina a uzależnienia*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej 1994 s. 9-33.

² S. Kozak. *Patologie wśród dzieci i młodzieży. Leczenie i profilaktyka*. Warszawa: Centrum Doradztwa i informacji Difin sp. z o.o. 2007 s. 12; 16. I. Pospiszyl. *Patologie społeczne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2008 s. 11.

³ Kozak, jw. s. 12-13; Pospiszyl, jw. s. 12.

⁴ Pospiszyl, jw. s. 134-150; por. modele alkoholizmu W. Sztander. *Rodzina z problemem alkoholowym*. Warszawa: Państwowa Agencja rozwiązywania Problemów Alkoholowych 1999 s. 3-4.

⁵ L. Derdziak. *Problemy i zagrożenia współczesnej rodziny na Ukrainie*, „Studia Socialia Cracoviensia” 6 (2014) nr 2 (11), s. 103, s. 97-111 <http://dx.doi.org/10.15633/ssc.778>.

⁶ <https://www.pb.pl/10-najbardziej-rozpitych-narodow-swiata-828985>, dostęp 16.03.2019

tekście powszechności tego zjawiska, wg bpa Dmytro Hryhoraka na Ukrainie jest 5 mln alkoholików⁷ (Doktorant podaje liczbę 1 mln alkoholików, s. 100), co jest zatrważającą liczbą.

Alkoholizm, jako zespół uzależnienia od alkoholu jest „wadliwym wzorcem zachowania, powodującym ewidentne szkody fizyczne, psychiczne i społeczne, którego objawami są: utrata kontroli nad piciem oraz włączenie alkoholu w strukturę potrzeb jednostki”⁸. Jako patologia społeczna prowadzi do naruszenia norm, wartości i wzorów życia społecznego Ukraińców, zagraża rozwojowi jednostek i społeczeństwu ukraińskiemu, jako całości.

Uzależnienie od alkoholu może być rozpatrywane wieloaspektowo: można go analizować w kontekście przyczyn uzależnienia lub jego skutków. W obu obszarach obecna jest rodzina: w pierwszym, jako kulturowy wzorec picia jednostki nabyty w toku socjalizacji, w drugim, jako źródło zaburzeń rozwoju wszystkich członków rodziny alkoholika. W tych też obszarach należy sytuować kontekst poszukiwań naukowych rozprawy doktorskiej mgra Mirosława Staniszewskiego, który przedmiotem swojej rozprawy uczynił współuzależnienie i pomoc rodzinom, w których ono występuje, ponieważ można skonkludować, że tam gdzie żyje alkoholik, tam możemy znaleźć współuzależnioną osobę. Na rozmiar zjawiska wskazują dane statystyczne, na które powołuje się Autor dysertacji: współuzależnienie od alkoholu i narkotyków może dotyczyć 40 % rodzin ukraińskich, bez innych form uzależnienia (s. 119).

1. Problem, przedmiot i cel dysertacji

Autor dysertacji dla podjętego tematu: *Znaczenie emocjonalno-stresowej psychoterapii grupowej dla wsparcia rodzin współuzależnionych na Ukrainie* (s. 12) stawia problem, który formułuje następująco „Problemem podejmowanym w dysertacji jest kryzys rodziny na Ukrainie w kontekście zjawiska współuzależnienia”. Z powyższego sformułowania można wnioskować, iż Autor upatruje przyczyn i skutków kryzysu rodziny ukraińskiej (między innymi) we współuzależnieniu, przy czym Autor skupia uwagę badawczą na uzależnieniu od substancji psychoaktywnych, alkoholu i narkotyków.

Interesujące jest, że problem rozprawy nie został sformułowany w postaci pytania, na które Autor szuka odpowiedzi. Tak zaprezentowany problem jest raczej tezą, niż podstawą do stawiania hipotez badawczych, których zresztą rozprawa nie zawiera. Można założyć, że Autor jest przekonany, co do faktycznego istnienia związku między kryzysem rodziny ukraińskiej i współuzależnieniem w rodzinach dotkniętych alkoholizmem i narkomanią. Bardziej właściwe w kontekście tematu rozprawy byłoby więc sformułowanie problemu w formie pytania: Dlaczego emocjonalno-stresowa psychoterapia grupowa może być wsparciem rodzin współuzależnionych na Ukrainie? (w domyśle: pomóc w rozwiązaniu kryzysu rodziny ukraińskiej).

Ponadto rozprawa ma charakter teoretyczny, powstaje więc wątpliwość, co do istnienia problemu rozprawy w jego klasycznym rozumieniu, rozprawa nie zawiera badań ilościowych, trudno też przypisać jej charakter badań jakościowych, nawet na gruncie fenomenologii (autor posługuje się zwrotem „fenomen”, s. 12)⁹. Autor nie prezentuje także wtórnej

⁷ <https://ekai.pl/bp-hryhorak-alkoholizm-rozwoj-i-aborcja-to-glowne-zagrozenia-rodzin-na-ukrainie/> dostęp 16.03.2019

⁸ Pospiszyl, s. 128.

⁹ Zob. M. Straś-Romanowska. *Badania ilościowe vs jakościowe – pytanie o tożsamość psychologii*, „Roczniki Psychologiczne”, Tom 13, Nr 1, 2010, s. 97-105; I. Pietkiewicz, J. A. Smith, *Praktyczny przewodnik interpretacyjnej analizy fenomenologicznej w badaniach jakościowych w psychologii*, „Czasopismo Psychologiczne”, Tom 18, Nr 2, 2012, s. 361-369

analizy danych¹⁰. Rozprawa ma raczej charakter przeglądowo-sprawozdawczy, z terapeutycznym wskazaniem.

Przedmiotem badań Autor czyni „podstawowy model psychoterapii grupowej [...], która oparta jest na podstawie emocjonalno-stresowego podejścia w psychoterapii jako metody wspierania osób pochodzących z rodzin współzależniowanych na Ukrainie” (s. 12-13). Autor realizuje przedmiot badań przez metodę analizy źródeł zastanych.

Celem dysertacji jest „wykazanie, że ESPG jest efektywną metodą terapii dla osób z rodzin współzależniowanych” (s. 13). Cel rozprawy Autor realizuje także przez metodę analizy źródeł zastanych. Można w tym miejscu zauważyć, że trudności w określeniu problemu rozprawy zostały do pewnego stopnia zrównoważone określeniem celu pracy, który realizuje zawarty w tytule temat.

W tym miejscu należy zauważyć, że podjęty w dysertacji temat i postawiony przez Doktoranta cel opracowania jest trafny, ważny i aktualny z perspektywy poszukiwań narzędzi do kompensacji, korekty i wsparcia rodzin ukraińskich, borykających się z problemem uzależnienia i współzależnienia. Pomoc rodzinie jest także wsparciem integralnego rozwoju jednostki oraz afirmacją jej godności, co w ostateczności może, z innymi metodami, doprowadzić do rewitalizacji społeczeństwa ukraińskiego.

2. Struktura opracowania

Struktura opracowania Doktoranta jest charakterystyczna dla prac teoretycznych. Obejmuje spis treści, wykaz skrótów, bibliografię, wstęp, pięć rozdziałów, zakończenie, spis rysunków i schematów, spis tabel, aneks oraz streszczenia w języku polskim i ukraińskim.

We wstępie Autor merytorycznie uzasadnia wybór tematu i celu pracy, wskazując jego zasadność na podstawie najnowszego naukowego piśmiennictwa w Polsce i na Ukrainie, osadza temat pracy w obszarze naukowym seminarium doktoranckiego oraz wskazuje na obszary, które mogą być - ze względu na szczupłość literatury przedmiotu - naukowo eksplorowane w dysertacji (s. 12).

Autor przedstawia w I rozdziale charakterystykę zjawiska współzależnienia. Referuje zjawisko z różnych perspektyw metodologicznych, omawia problemy osób współzależniowanych oraz dysfunkcje, jakich współzależnienie jest przyczyną i skutkiem. W podsumowaniu Autor przedstawia teorie dotyczące etiologii współzależnienia (s. 54-56). Analizę wymienionych zagadnień autor pomieścił na 40 stronach rozprawy (s. 17-57).

W rozdziale II Autor omawia podstawy psychoterapii grupowej osób pochodzących z rodzin współzależniowanych ujęte w trzech grupach zagadnień: teoretyczne podstawy psychoterapii grupowej, podstawy teoretyczne procesu terapii dla osób współzależniowanych, techniki terapeutycznie wykorzystywane w pracy grupowej z osobami współzależniowanymi. Doktorant w omawianym i następnym rozdziałach opowiada się za stanowiskiem humanistycznym w psychologii i psychoterapii (s. 66-67; 122; 130), chociaż przedstawia przegląd wielu rodzajów i metod psychoterapii grupowej (s. 70-76). W rozdziale tym omawia także metodę emocjonalno-stresową terapii, co wydaje się nie najlepszym rozwiązaniem (s. 89-96), ponieważ temu zagadnieniu poświęcony jest rozdział IV. Rozdział II liczy 63 strony (s. 57-120), co wydaje się nieco za szerokim ujęciem, kosztem rozważań dotyczących samego tematu dysertacji. Bardziej stosownym byłoby uzasadnienie wyboru omawianej metody i poświęcenie jej więcej miejsca i uwagi.

¹⁰ B. Borowska-Breszta, U. Bartnikowska, K. Ćwirynkało, *Analiza wtórna jakościowych danych zastanych: przegląd założeń teoretycznych i aplikacji metodologicznych*, „Jakościowe Badania Pedagogiczne”, 2017 Tom 2, Nr 1, 2017 s. 5-24.

W rozdziale III dysertacji Autor opisuje problem rodzin współzależnionych na Ukrainie, który został zaprezentowany z perspektywy demograficznej, medycznej i terapeutycznej. Poruszone zagadnienia zostały zawarte na 24 stronach (s. 97-121). Uderza szczupłość rozdziału, który określa przecież zakres przedmiotu analiz dysertacji.

Ponieważ Autor podejmuje tu kwestię, jak sam to określa „najbardziej aktywnych placówek zajmujących się profilaktyką i leczeniem współzależnienia”, czyli kościołów (s. 119) brakiem dysertacji jest nie podjęcie problemu z perspektywy religijnej i kulturowej, które mogą być przydatne nie tylko w procesie leczenia, ale i profilaktyki współzależnienia na Ukrainie.

Rozdział IV rozprawy poświęcony jest emocjonalno-stresowej psychoterapii grupowej, jako efektywnemu kierunkowi leczenia zaburzeń. Autor prezentuje historię powstania metody, jej cele, program, techniki i efektywność z uwzględnieniem różnych kierunków oddziaływań terapeutycznych. Autor omawia kwestię z „perspektywy klinicznej, psychologicznej, humanitarno-kulturalnej i psychoprofilaktycznej” (s. 121). Rozdział liczy 23 strony (s. 121-144), co podobnie, jak w odniesieniu do poprzedniego rozdziału, jest stosunkowo szczupłym ujęciem.

Rozdział V rozprawy poświęcony jest omówieniu modelu pracy grupowej dla osób współzależnionych na Ukrainie w perspektywie emocjonalno-stresowej psychoterapii. Autor wskazuje na przesłanki do leczenia współzależnienia omawianą metodą na Ukrainie, aby następnie aplikować cele, program i techniki do pracy z rodzinami ukraińskimi. Autor analizuje także efekty stosowania metody i prezentuje związane z nimi rekomendacje. Rozdział liczy 45 stron (s. 145-190).

Zakończenie liczy 6 stron (s. 191-197) i należy wyrazić tu pewne zastrzeżenia. Po pierwsze autor powtarza stwierdzenia zawarte we wstępie. Po drugie, Doktorant pisze, że stosował metodę porównawczą. Metoda ta nie została we wstępie wymieniona i omówiona, Autor nie spełnił kryteriów jej zastosowania; po trzecie, Autor streszcza treść rozprawy, co nie jest właściwą praktyką dla zakończenia.

Mimo powyższych uwag oceniam strukturę rozprawy doktorskiej mgra Mirosława Staniszewskiego, jako logiczną i przejrzystą, podporządkowaną tematowi rozprawy, chociaż nie zawsze we właściwych proporcjach.

3. Ocena formalna rozprawy

Ocenę formalnego aspektu dysertacji zacznę od tematu rozprawy, który został przez Doktoranta sformułowany, jako *Znaczenie emocjonalno-stresowej psychoterapii grupowej dla wsparcia rodzin współzależnionych na Ukrainie*. Jest on trafny, ważny i aktualny ze względu na sytuację rodziny ukraińskiej. Temat został sformułowany prawidłowo, zawiera w sobie cel możliwy, choć z pewną trudnością, do realizacji w pracy teoretycznej. Wydaje się, że dla jego realizacji wskazane byłoby przeprowadzenie badań, chociażby w formie wtórnej analizy badań.

Dla tak zaplanowanego opracowania Autor posługuje się głównie metodą analizy źródeł zastanych, stosuje też elementy implementacji narzędzi emocjonalno-stresowej psychoterapii grupowej do sytuacji rodzin ukraińskich (zob. s. 159-175). Autor sprawnie posługuje się metodami badawczymi, koniecznymi do pozytywnego i całościowego wywiązania się z zadania naukowego, jakie przed sobą postawił.

W aspekcie oceny zastosowanych metod należy zauważyć brak wyraźnie krytycznego podejścia do źródeł, np. omawiając rodzaje psychoterapii Autor niewiele pisze o krytycznych wobec nich stanowiskach, podobnie nie przeprowadza poszerzonej krytyki emocjonalno-

stresowej psychoterapii grupowej. Pewnym potknięciem jest, wspomniana wcześniej w recenzji, wzmianka Autora, który pisze, że stosował metodę porównawczą. Metoda ta nie stała we wstępie wymieniona i omówiona, a moim zdaniem autor nie wypełnił kryteriów jej stosowania¹¹.

Przyjęta przez Doktoranta metodologia pozwala, chociaż nie do końca, zrealizować cel rozprawy. Umożliwia także czytelnikowi zrozumieć podjęte zagadnienie, jego osobowe, społeczne i kulturowe implikacje oraz dostrzec konieczność powszechności instytucjonalnej pomocy rodzinom ukraińskim, w których mamy do czynienia ze współzależnieniem. Nie zapoznaje jednak czytelnika w dostatecznym stopniu z trudnościami w zastosowaniu proponowanych rozwiązań terapeutycznych.

Wskazując na emocjonalno-stresową psychoterapię grupową Doktorant odpowiada na pytanie „jak?” dokonać zmian w sytuacji rodziny ukraińskiej i jej członków. Stanowi to istotną wartość recenzowanego opracowania, ponieważ może ono realnie wskazywać drogę wdrożenia naukowych idei do życia codziennego rodziny ukraińskiej.

Układ bibliografii jest zasadniczo właściwy. Dokonano podziału na literaturę przedmiotu, pomocniczą i słowniki. Te ostatnie można włączyć do literatury pomocniczej. Bibliografia jest właściwie dla celu rozprawy dobrana i wykorzystana, co świadczy o głębokim osadzeniu Doktoranta w omawianych zagadnieniach oraz o jego osobistym zaangażowaniu. Bibliografia wypełnia także kryterium aktualności.

Przypisy opracowania są sporządzone poprawnie i konsekwentnie w ramach przyjętego przez Doktoranta systemu (przecinkowy). Można dostrzec w ich zapisie pewną ilość błędów edycyjnych.

Język opracowania jest zasadniczo zrozumiały jednak zawiera wiele błędów stylistycznych, literówek a nawet błędów ortograficznych i jest to jeden z największych mankamentów recenzowanej rozprawy. Opracowanie jest ciekawe, przykuwa uwagę i miejscami porusza czytelnika. Autor trudne i wielowątkowe treści przedstawia w sposób zasadniczo zrozumiały, aczkolwiek, jak wcześniej wspomniałam, są fragmenty wymagające językowej korekty dla prawidłowego zrozumienia tekstu. Doktorant potrafi opisywać istotne dla rozprawy zagadnienia za pomocą wielu ujęć teoretycznych i praktycznych w zakresie psychologii i psychoterapii, co czasami budzi pytanie o motywy przedstawiania tak wielu stanowisk, a w konsekwencji możliwość ich syntezy. Przydałoby się także mocniejsze, niż to uczynił w rozprawie Autor uzasadnienie, dlaczego z tylu ujęć wybrał właśnie metodę emocjonalno-stresową.

Układ opracowania i jego prezentacja są przejrzyste, logiczne i czytelne. Warto w tym miejscu dodać, że Doktorant zawsze zamieszcza jasne i poszerzone wstępy na początku każdej formalnej części swej pracy, a na zakończenie dokonuje wyważonego i ostrożnego podsumowania. Spełnia w ten sposób kryterium rzeczowości i daje znać czytelnikowi, że kontroluje kolejne etapy rozważań i konsekwentnie prowadzi tok postępowania naukowego. Świadczy to także o wysokim stopniu posiadanych umiejętności metodologicznych.

Podsumowując: treść rozprawy odpowiada tematowi pracy, co sprawia, że struktura treściowa jest prawidłowa, z uwzględnieniem wcześniej wyrażonych zastrzeżeń.

4. Ocena merytoryczna rozprawy

Lektura dysertacji mga Mirosława Staniszewskiego wprowadza w złożoną rzeczywistość uzależnienia i współzależnienia od alkoholu i narkotyków oraz możliwości ich leczenia

¹¹ Zob. M. Szarucki, *Metodyka analiz porównawczych w badaniach międzynarodowych*, „Zeszyty Naukowe” UE w Krakowie, Nr 827, 2010, s. 57-64 (51-66) <https://bazekon.uek.krakow.pl/en/zeszyty/169685540>

i profilaktyki. Zadaniem głównym rozprawy jest uzasadnienie, że emocjonalno-stresowa psychoterapia grupowa może być narzędziem zażegnania kryzysu rodziny ukraińskiej we wskazanym obszarze. Dla rozwiązania tego zadania Autor przeprowadza złożoną analizę uzależnienia i współuzależnienia od alkoholu i narkotyków oraz ich skutków, co ma stanowić podstawę do wyboru metody leczenia i wskazać na konieczność podjęcia zorganizowanych instytucjonalnie środków zaradczych.

Autor omawia zagadnienie uzależnienia i współuzależnienia, jako zjawisk wzajemnie uwarunkowanych (s. 18), co jest ważne dla poprawności dokonywanych w rozprawie analiz, aby następnie przejść do współuzależnienia. Wśród wielu zaprezentowanych przez Doktoranta na uwagę zasługuje definicja J. Mellibrudy, który uważa współuzależnienie za „utrwaloną formę funkcjonowania w długotrwałej, trudnej i niszczącej sytuacji życiowej, związanej z patologicznymi zachowaniami partnera; formę funkcjonowania ograniczającą w sposób istotny, swobodę wyboru postępowania, prowadzącą do pogorszenia własnego stanu i utrudniającą zmianę własnego położenia na lepsze” (s. 20). Doktorant zauważa także, iż „wzajemne relacje z otaczającym światem zbudowane są na podstawie iluzji, ponieważ współuzależnieni często zaprzeczają istniejącej wokół nich rzeczywistości” (s. 18). Tak więc przywrócenie współuzależnionego rzeczywistości, doprowadzenie go do prawdy o jego życiu i życiu jego rodziny może zainicjować proces zmian, który ujmuje się w kategoriach zdrowia fizycznego, psychicznego i społecznego, kulturowego i duchowego. Zmienić trwałe wzorce zachowania będący źródłem cierpienia na nowy, bardziej adekwatny do jego sytuacji życiowej i zgodny z jego ludzką godnością. Na takiej podstawie Doktorant proponuje konkretne rozwiązanie odpowiadające na scharakteryzowany problem.

Tą odpowiedzią jest, według Autora dysertacji, psychoterapia grupowa w postaci emocjonalno-stresowej. Aby uzasadnić zasadność zastosowania takiego rozwiązania Doktorant charakteryzuje najpierw samą psychoterapię grupową, wskazując na jej etiologię, uwarunkowania i różne jej odmiany. Następnie charakteryzuje sytuację rodzin ukraińskich w kontekście współuzależnienia, aby przejść do historii i charakterystyki samej metody (s. 122-134) i możliwości jej stosowania na Ukrainie. Na koniec Autor prezentuje rekomendacje, które stanowią odpowiedź na postawione w temacie zadanie: uzasadnienie przydatności emocjonalno-stresowej psychoterapii grupowej w pracy z rodzinami współuzależnionymi na Ukrainie.

Autor dysertacji dla uzasadnia możliwości stosowania emocjonalno-stresowej psychoterapii grupowej do wsparcia rodzin współuzależnionych wspiera się wynikami pracy klinicystów pracujących tą metodą w odniesieniu do różnych jednostek chorobowych w Rosji i na Ukrainie, co według Doktoranta sugeruje, że może być ona przydatna także w leczeniu i profilaktyce współuzależnienia od alkoholu i narkotyków (s. 141-144). W tym miejscu powinny też pojawić się zastrzeżenia co do stosowania omawianej metody psychoterapii, które szeroko i poważnie przedyskutowane powinny wyznaczać granice stosowalności metody, np. takim ograniczeniem jest zjawisko przedwczesnego przerywania terapii grupowej¹². Takiej dyskusji Autor nie zamieszcza, chociaż pojawiają się jej elementy, kiedy autor wskazuje na trudności wynikające z mentalności Ukraińców (s. 147). Mimo tego braku można stwierdzić, że w obszarze dociekań teoretycznych cel rozprawy został zrealizowany.

Należy zwrócić uwagę na aktualność zagadnienia współuzależnienia od alkoholu i narkotyków i sposobów jego leczenia. Propozycja przedstawiona przez Doktoranta stanowi

¹² M. Gajowy, D. Mikułowicz, P. Sala, W. Simon, *Przedwczesne przerywanie psychoterapii grupowej — specyfika zjawiska i sugestie jego ograniczania*, „Psychoterapia” 2 (153), 2010, s. 33–48;

novum, może i powinna być przedmiotem dalszej eksploracji naukowej, ze szczególnym wskazaniem na aspekt badawczy.

Należy dodać, że opracowanie mgra Mirosława Staniszewskiego ma solidną bazę naukową, Autor swobodnie i ze znanstwem korzysta z literatury przedmiotu, zna i rozumie analizowane w rozprawie zagadnienie. Należy też podkreślić rzetelność naukową opracowania. Autor stara się wiernie prezentować dorobek naukowy, z którego korzysta, zgodnie z intencjami naukowymi cytowanych lub przywoływanych w przypisach autorów. Opracowanie Doktoranta można określić mianem wyczerpującego. Spełnia zatem wszystkie kryteria opracowania naukowego. Oprócz tego recenzowana praca stanowi cenne źródło i kompendium wiedzy dla osób zajmujących się zjawiskiem współzależnienia i sposobów jego leczenia i profilaktyki, co wypełnia kryterium przydatności teoretycznej i praktycznej rozprawy. Dlatego wnoszę o to, by praca została opublikowana, po koniecznej korekcie językowej.

Pytania do Doktoranta: po lekturze recenzowanej rozprawy nasuwają mi się pytania, na które chciałabym usłyszeć od Doktoranta odpowiedź:

1. W jaki sposób pogodzić humanistyczną, zorientowaną na klienta terapię emocjonalno-stresową z wymogiem stawianym chrześcijanom, aby Bóg był w centrum ich życia?
2. Jakie są najważniejsze kulturowe czynniki uzależnienia i współzależnienia od alkoholu i narkotyków na Ukrainie?

5. Wniosek końcowy

Po zapoznaniu się z rozprawą doktorską mgr-lic. Mirosława Staniszewskiego pt. *Znaczenie emocjonalno-stresowej psychoterapii grupowej dla wsparcia rodzin współzależniących na Ukrainie* Opole 2019 należy stwierdzić, że postawiona teza, zarówno jeśli chodzi o zakres objętego materiału jak i jego novum, spełnia wymogi stawiane dysertacjom doktorskim. Jej opracowanie, tak pod względem merytorycznym jak i formalnym ukazuje Autora, jako osobę przygotowaną do pracy naukowej, zdyscyplinowaną pod względem merytorycznym, swobodnie poruszającą się pośród zawłości podejmowanej problematyki. Autor wykazał się także samodzielnością, która jest istotnym warunkiem pracy naukowca. Uważam zatem, że dysertacja stanowi podstawę do kontynuacji przewodu doktorskiego mgra Mirosława Staniszewskiego, o co wnoszę.

Lublin 25 marzec 2019 r.

Dr hab. Beata Parysiewicz, prof. KUL

